

Sl 17 Sigtuna, Kv.Trädgårdsmästaren 9–10

Litteratur: M. Åhlén, Runfynd 1988, i: Fornvännen 85 (1990), s. 37 f.; H. Gustavson, Arbetet vid Runverket, Stockholm, i: Nytt om runer 5 (1990, publ. 1991), s. 24.

Avbildning: M. Åhlén, a.a. s. 37; H. Gustavson, a.a. s. 24.

Signum i Sannordisk runtextdatabas: U Fv1990;37

Ett revben av nöt med en runinskrift på benets två sidor påträffades vid en arkeologisk undersökning år 1988 i kv. Trädgårdsmästaren 9–10 (Ruta G3:2. Fyndnummer 2841). Fyndet gjordes i ett hantverkshus (Hus 314 b) enligt undersökningsrapporten (A. Wikström et al., Fem stadsgårdar (2011), s. 119). Datering till 1175–1200 (fas 8).

Revbenets längd är 133 mm, bredd 40 mm och tjocklek 8 mm. Runhöjden varierar mellan 15 mm (8 r) och 20 mm (47 r).

Fig. 1. Framsidan (A) av runbenet Sl 17 från kv. Trädgårdsmästaren 9–10. Foto Bengt A. Lundberg 1996 (RAÄ/KMB fd961530).

Inskrift:

(sida A:)

kruks : markus : kruks : lukus : kruks : maþ--...

5 10 15 20 25 30

(sida B:)

...---oanas : kruks : maria : matra : tomina

35 40 45 50 55 60

Crux Marcus. Crux Lucas. Crux Matth[aeus(?). Crux(?) I]oannes(?). Crux Maria, mater(?) Domini(?).

»Kors Marcus. Kors Lukas. Kors Matteus(?). [Kors(?)] Johannes(?). Kors Maria, Herrens(?) moder(?)»

Runristade lösföremål från Sigtuna

Sl 17 Sigtuna, Kv. Trädgårdsmästaren 9–10

Fig. 2. Baksidan (B) av runbenet Sl 17 från kv. Trädgårdsmästaren 9–10. Foto Bengt A. Lundberg 1996 (RAÄ/KMB fd961528).

Till läsningen: De fyra första runorna i inskriften har större höjd än övriga runor i inskriften. Av 1 **k** är basen och toppen av huvudstaven och bistavens övre spets borta i en brottskada. 2 **r** har sluten form, likaså övriga **r**-runor i inskriften. 5 **s**, liksom övriga **s**-runor, har kortkvistform med punkt nedtill. Kolon som skiljetecken efter 5 **s**, likaså efter 11, 16, 21, 26 (nedre punkten borta i brottet), 37 och 42 **s** och efter 47 **a** och 52 **a**. 7 **a** har liksom övriga **a**-runor ensidig bistav snett nedåt vänster. Av 28 **a** saknas nedre hälften av huvudstaven. Efter 28 **a** finns spår av tre runor, varav den första, runa 29, bedöms ha varit **p**. Av den är nedre hälften av huvudstaven och bistaven bevarade. Runa 30 består av något mer än övre hälften av en huvudstav. Den har inga spår av stingning. Runa 31 består av delar av en huvudstav. Resten av runan är borta i brottet. Den har förmodligen varit huvudstaven i en **u**-runa. Runorna i runföljden 32–35 längst till vänster på sidan B är brottskadade i sina nedre delar. Före runa 32 finns inga spår av någon runa, men möjligen är övre punkten i ett skiljetecken bevarad i brottkanten omedelbart före runan. Av den nedre ensidiga bistaven snett nedåt höger vid 35 **o** ansas anslutningen mot huvudstaven. På foto förefaller den ensidiga bistaven i 36 **a** något lång på grund av en sprickbildning. 37 **n** har liksom övriga **n**-runor ensidig bistav snett nedåt höger. 52 **t** och 55 **t** har ensidig bistav snett nedåt vänster.

Revbenet har brutits sönder efter det att runinskriften ristats in. Hur mycket av inskriften som har gått förlorat är osäkert. Möjligen saknas slutet av namnet på aposteln Matteus, ordet kors (*crux*) jämte början av apostlanamnet Johannes. Den uppseendeväckande skrivningen **matra domina** för *mater Domini* kan bero på att **domina** har uppfattats som ett svagt böjt fornsvenskt maskulinum *Domini* i genitiv medan **matra** för *mater* i sin ändelsevokalism kan ha påverkats av det föregående **maria**. Likaså kan skrivningen **lukus** vara påverkad av det föregående **markus**. Felaktiga latinska former förekommer i andra runinskrifter, t.ex. **uerbumdonumis** för *verbum Domini* i en putsinskrift i Stoby kyrka i Skåne (se E. Moltke, *Runes and Their Origin. Denmark and Elsewhere* (1985), s. 434).

De fyra evangelisterna hade en central roll i den medeltida kyrkan, inte bara som författare till evangelierna utan också för att de uppfattades som de fyra väsen som bibeln talar om (Uppbarelseboken 4:6–7), vilket kom att få stor betydelse framförallt för deras framträdande i den kristna konsten.

Namnen på de fyra apostlarna förekommer i ett tiotal norska runinskrifter (se NIyR 6, s. 68). De demonstrerar enligt Aslak Liestøl den vaga övergången mellan ett kyrkligt bruk och, som det tycks, ett rent magiskt bruk. Felaktigheter i kontexten och i namnformer förekommer och det kan vara svårt att finna tillbaka till den ursprungliga formuleringen. Men enligt Liestøl hade dessa inskrifter en sak gemensam, de skulle verka på ett övernaturligt sätt, de var amuletter. I sig var de folkliga traderingar och förvanskningar av de texter som prästerna brukade i kyrkrummet och användes ontavvärjande syfte. Ofta visar de som i Sigtunabenet på sviktande latinkunskaper. Inskriften från Sigtuna kan ha haft ett sådant syfte. På svenskt område förekommer evangelisternas namn jämte jungfru Marias också i en pedagogisk runinskrift på den gotländska dopfunten G 229 i Barlingbo kyrka för att förklara bilderna på funten.

Det fyra eller fem gånger förekommande ordet *crux* kan vara en reminiscens av det korstecken man utförde vid den muntliga ritualen.

Med tanke på inskriftens innehåll är fyndplatsen av intresse. Enlig arkeologen Anders Söderberg (e-post till författaren den 29 november 2013) hittades benet i det verkstadshus, Hus 314b i fas 8, dvs. perioden 1175–1200, där man sysslade med finhantverk under ca 75 år, bl.a. bearbetning av silver och juvelerararbeten (bergkristallslipning). I samma ruta som benet påträffades ett bysantinskt eller italienskt cloisonnéarbete i guld och emalj (M. Roslund, Västanfläkt eller stadig vind, i: *Situne Dei* 2010, s. 46 f.). På samma tomt påträffades i fas 9 (dvs. 1200–1230) också ett myntstampsavtryck på bly för ett Knut Erikssonmynt, daterat till fas 8. Enligt Anders Söderberg tycks tomten med Hus 314b ha ägts av en guldsmedsfamilj i flera generationer.

Detta dokument ingår i en digital utgåva av runristade lösföremål från Sigtuna. Dessa publiceras fritt tillgängliga på Internet.

Texten är ännu preliminär och kan komma att revideras. Hittar du felaktigheter eller känner till källor som inte har utnyttjats är du välkommen att meddela författaren dessa på nedanstående e-postadress.

Författare: Helmer Gustavson
Kontakt: magnus.kallstrom@raa.se

Riksantikvarieämbetet
Box 1114, 621 22 Visby
Tel. 08-5191 8000, Fax 08-660 7284
www.raa.se